

УДК 64.011.342:336
Шикіна Н. А.
Коцюрубенко Г. М.

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Проведено аналіз складових доходів українських домогосподарств в розрізі забезпечення умов для розвитку людського капіталу кожного з учасників домогосподарства, що функціонує в якості повноправного та самостійного суб'єкта фінансових відносин. Запропоновано авторське бачення можливостей реалізації підприємницького підходу домогосподарством щодо використання робочої сили з метою збільшення доходної бази функціонування.

Ключові слова: *ринкова економіка, фінанси домогосподарств, людський капітал, доходи домогосподарств, робоча сила*

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Виникнення сучасної української держави супроводжувалась перебудовою економічної системи в цілому та переорієнтацією на ринкові методи ведення господарської діяльності. Розвиток і становлення ринкових відносин мали безпосередній вплив на функціонування економіки країни та сприяли певним структурним зрушенням, зокрема щодо появи нових суб'єктів економічних відносин й відповідного розширення можливих сфер та способів економічної взаємодії, що є цілком логічним з огляду на відмінності що є між ринковим та планово-командним способами ведення господарської діяльності.

Зміни, що пов'язані зі структурними зрушеннями в економіці, знаходять відображення і у фінансовій площині: перехід вітчизняної економіки на ринкові методи господарювання став передумовою для багатьох трансформаційних процесів, у тому числі й щодо розширення сфери фінансових відносин та залучення до неї домогосподарств як повноправних та самостійних учасників, зокрема через отримання грошових доходів, адже, функціонування економічної системи держави на ринкових основах, зумовлює можливість розширення ймовірних джерел формування доходів для домогосподарства та сприяє збільшенню можливих напрямів застосування здібностей для його учасників, що є в край важливим чинником забезпечення належних умов функціонування даного суб'єкта економічних відносин.

Надзвичайної актуальності питання спроможності домогосподарств забезпечувати власний добробут та необхідності самостійно піклуватись про формування належних ресурсів не лише існування, але й розвитку, набуває саме за умов перебудови економічної системи взагалі, та зміни пріоритетів у взаємовідносинах між державою та домогосподарствами зокрема, тим більш, що одним з важливих напрямів функціонування домогосподарств як суб'єкта фінансових відносин є формування достатньої фінансової бази для можливості повноцінного розвитку кожного з членів домогосподарства – безпосередніх власників та носіїв людського капіталу.

Процеси розбудови вітчизняної економіки та встановлення ефективних механізмів взаємодії між суб'єктами, зумовлюють активний науковий інтерес до дослідження різних аспектів функціонування фінансів домогосподарств серед науковців і економістів, зокрема таких як С. Белозьоров, Н. Героніна, В. Глухов, Т. Кізима, І. Санько, В. Суркіна, С. Юрій та інші.

Динамічний характер розвитку та залежність від світових економічних процесів вітчизняної економіки, тісний взаємозв'язок між загальною економічною ситуацією в країні та спроможністю домогосподарств забезпечувати власні потреби й формувати фінансові ресурси для можливості розвитку людського капіталу, безпосереднім власником якого є домогосподарство, зумовлюють необхідність дослідження фінансів домогосподарств саме в розрізі джерел формування доходів з метою забезпечення умов для розвитку людського капіталу кожного з учасників домогосподарства, що функціонує в якості повноправного та самостійного суб'єкта фінансових відносин.

Крім того, зміна ролі держави у забезпеченні умов життєдіяльності домогосподарств, порівняно з планово-командною моделлю функціонування економіки, необхідність сприйняття цих змін домогосподарствами та відповідного корегування функціонування даного суб'єкта, визначають доцільність розгляду безпосередньої діяльності домогосподарства щодо самостійного пошуку ефективних шляхів реалізації здатності до праці кожного з учасників домогосподарства.

Метою статті є аналіз складових доходів українських домогосподарств як основи для розвитку людського потенціалу в розрізі функціонування домогосподарства у якості суб'єкта фінансових відносин та обґрунтування доцільності використання, з метою збільшення доходної бази функціонування, підприємницького підходу до реалізації домогосподарством власної здатності до праці.

Виклад основного матеріалу досліджень. Виділення домогосподарства як самостійного та повноправного суб'єкта, що безпосередньо задіяний у всіх процесах, пов'язаних з виробництвом, розподілом та споживання ВВП країни зумовлює залучається даного суб'єкта до фінансових відносин, у тому числі через формування грошових потоків. Ці потоки пов'язують домогосподарство з іншими учасниками, створюють умови для належного розвитку і задоволення потреб членів даного утворення, та складають матеріальну основу фінансів домогосподарств.

Фінанси домогосподарств визначають як «сукупність економічних відносин, матеріалізованих у грошових потоках, у які вступають домашні господарства з приводу формування, розподілу й використання фондів коштів із метою відтворення та розвитку людського капіталу та задоволення потреб своїх членів»[1, с. 97].

Доцільно відзначити, що єдиної думки щодо тлумачення людського капіталу серед дослідників і науковців так і не було досягнуто, втім, в переважній більшості випадків до процесів формування та розвитку людського капіталу кожного окремого індивіда в першу чергу відносять саме здобуття освіти та подальше накопичення вмінь і навиків[1,2]

Основою формування грошових потоків що пов'язують домогосподарство з іншими учасниками та формують основні джерела розвитку людського капіталу кожного з учасників домогосподарства виступають доходи домогосподарства. Ринкові методи господарювання дають змогу існування різних форм доходів та можливих методів їх отримання, що є відносно новим явищем для вітчизняних домогосподарств. Крім того, мають місце певні зміни у підходах до раніше отримуваних доходів. Так, складовою доходів населення, що є доволі «звичною» для вітчизняних домогосподарств, ще з радянських часів, виступають трансфертні платежі, які в переважній більшості випадків населення отримує від держави у вигляді соціальних виплат.

Соціальні трансферти (соціальні виплати) представляють собою певні грошові кошти, що їх отримує населення від держави при настанні певних подій: вихід на пенсію, хвороба, безробіття тощо. Однак, в переважній більшості випадків такі виплати фінансуються з фондів державного соціального страхування, джерелами формування яких виступають зокрема і платежі робітників та роботодавців, тобто має місце процес перерозподілу грошових доходів. Механізм перерозподілу реалізується за допомогою

низки важелів державного втручання (податкової, цінової політики тощо), що дає змогу домогосподарствам отримувати похідні доходи: пенсії, стипендії та інші форми соціальних виплат.

Проте, розбудова вітчизняної економічної системи з орієнтацією на ринкові умови господарювання, сприяла необхідності зміни механізму формування деяких складових даної групи доходів. В першу чергу це стосувалось перебудови системи пенсійного забезпечення, створення системи медичного страхування тощо. Такі процеси пов'язані в першу чергу зі зміною ролі держави щодо соціального захисту населення в напрямку забезпечення певної мінімальної допомоги й активізації ролі та зацікавленості домогосподарств у формуванні належних сум грошових коштів для тих потреб, якими раніше опікувалась держава.

Втім, невідповідність соціальних стандартів, що встановлені законодавчими актами, реальним потребам життя вітчизняних домогосподарств та недосконалість механізмів їх формування й розрахунку, нівелює можливість формування належного соціального мінімуму, а відтак здійснює вплив як на величину доходів домогосподарства та сплачених податків з отримуваних доходів, так і на можливі напрями витрачання коштів, наприклад, зумовлює необхідність здійснення додаткових витрат на освіту, охорону здоров'я тощо в умовах невідповідності гарантованого державою реальним умовам функціонування домогосподарств.

Так, за даними експертних оцінок, прожитковий мінімум, як базовий соціальний стандарт та основний показник, що використовується для розрахунку більшості соціальних норм, у 2007 році мав би складати 1 249 грн., згідно ж законодавчих актів даний показник на кінець року досяг значення у 532 грн., на кінець 2010 року прожитковий мінімум складав 875 грн. проти визначених експертами 2 000 грн.[3,с.109].

Такі розбіжності пов'язують у першу чергу з не легітимністю споживчого кошика, який складає основу для встановлення прожиткового мінімуму, та невідповідністю набору продуктів та послуг, що використовується для розрахунків, як фізіологічним нормам, так і сучасним потребам населення[3,с.108-109].

В умовах ринкової економіки джерелами формування грошових доходів домогосподарств виступають доходи, які представляють собою частину національного доходу країни, адже домогосподарство є безпосереднім учасником суспільного виробництва, зокрема через постачання на ринок факторів виробництва, що дає змогу даному суб'єкту приймати участь у розподілі та перерозподілі національного доходу і претендувати на певну його частку. Це обумовлено правом власності на той чи інший ресурс, відтак, відносини власності багато в чому визначають пропорції розподілу та частку доходу на яку може претендувати кожен учасник.

Реалізація учасниками домогосподарства своєї здатності до праці та набуття ними статусу «найманого працівника» визначає можливість отримання доходу у формі заробітної платні, відтак, заробітна плата – це складова доходів домогосподарства, яка являє собою певну суму грошових коштів, що їх отримує індивід за реалізацію такого належного йому ресурсу як «робоча сила».

З набуттям Україною незалежності та переходом на ринкові засади функціонування економіки, однією з складових якої є існування приватної власності, вітчизняні домогосподарства отримали змогу доповнити можливі джерела своїх грошових доходів, зокрема за рахунок доходів від власності, що проявляються у вигляді відсотків, дивідендів та ренти.

Існування у ринковій економіці різних форм власності, змога самостійно приймати рішення щодо свого функціонування та наявність у володінні домогосподарства різних факторів виробництва виступають своєрідними передумовами

для можливості здійснення домогосподарством самостійної підприємницької діяльності. В цьому випадку домогосподарство виступає не лише постачальником ресурсів, а й одночасно є їх покупцем. Від так, змінюється статус – з найманого працівника індивід перетворюється на само зайнятого.

Отже, прибуток, який отримує таке домогосподарство, є нічим іншим як поєднанням заробітної плати, відсотків за користування грошовими коштами, платною за використання майна домогосподарства тощо. Особливістю такої форми доходу домогосподарства є складність розмежування доходів від кожного конкретного ресурсу, крім того, дохід від здійснення підприємницької діяльності можна розглядати як реалізацію ще одного фактору виробництва – підприємницькій здатності.

Порівняння структури грошових доходів домогосподарств за 2002 та 2008 роки свідчить, що питома вага з/п та одержаних доходів від власності у грошових доходах домогосподарств не змінилась. Натомість відбулось зменшення частки доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості й збільшення питомої ваги соціальної допомоги та інших одержаних домогосподарствами поточних трансфертів (Табл.1).

Таблиця 1

Структура грошових доходів українських домогосподарств, у 2002 та 2008 роках, % [4]

Показники	Всього дохід	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності (одержані)	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти
2002	100	43	18	3	36
2008	100	43	16	3	38

Зменшення частки доходів від підприємницької діяльності свідчить про невикористання потенціалу всіх можливостей ринкових умов господарювання вітчизняними домогосподарствами, адже саме розвиток малого підприємництва та сімейного бізнесу є однією з головних переваг ринкових умов господарювання та виступає характерною ознакою ринкових відносин. В економічно розвинених країнах світу саме малий бізнес є невід’ємною частиною ринкового господарства.

Зарубіжний досвід доводить, що малий бізнес з одного боку є здоровою протиположністю великому бізнесу (оскільки він охоплює ті сфери виробництва товарів і надання послуг, які, як правило, не викликають інтерес у представників великого бізнесу, але які користуються належним попитом у населення), а з іншого — він дозволяє підтримувати соціальну справедливість у суспільстві (оскільки малий бізнес зорієнтований на пересічних громадян з середніми та малими матеріальними статками). Малий бізнес мобілізує значні фінансові й виробничі ресурси населення, створює умови для підвищення рівня зайнятості та зменшення навантаження на бюджет та соціальні фонди держави.

Сучасний стан розвитку малого підприємництва в Україні можна оцінити за допомогою лише одного опосередкованого показника. У структурі сукупних ресурсів домогосподарств (Табл. 2) доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості у 1999 році становили 2,6 % [4].

Після одинадцяти років становлення ринкових відносин в Україні, у 2009 році, цей показник дорівнює лише 5,1 %. Можна до нього додати ще 2,9 % доходів від продажу сільськогосподарської продукції (проти 3,8 % у 1999 році) і сумарно отримаємо 8,0 %, але це у будь-якому разі не показники країни з ринковою економікою.

Для порівняння цей показник, а саме доходи від підприємницької та сільськогосподарської діяльності, у Молдові у 2009 році становили 15,4 % у структурі сукупних доходів домогосподарств [5], це при тому, що Молдова не належить до країн з високим рівнем розвитку ринкових відносин.

Таблиця 2

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України, 1999-2009 рр., % [4]

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Доходи від підприємницької діяльності	2,6	2,4	3,1	3,2	3,4	4,4	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,8	5,3	5,5	5,0	5,4	4,8	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9
Пенсії, стипендії та соціальні допомоги, надані готівкою	16,2	15,9	18,0	20,4	18,4	22,2	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0
Інші грошові надходження (оплата праці та грошова допомога від родичів)	41,2	44,5	49,2	51,4	53,9	53,7	52,9	55,2	57,2	56,2	54,5
Інші надходження (не грошові)	36,2	31,9	24,2	20,0	18,9	14,9	13,6	12,4	11,0	12,1	11,5

Складність ситуації полягає також у тому, що така динаміка спостерігається саме з початку дії Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва» від 03.07.1998 року №727/98. Пізніше, 19 жовтня 2000 року за номером № 2063-III приймається Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва», мета якого, визначена у статті 4, дійсно передбачає вирішення цілої низки соціально-економічних питань, безпосередньо пов'язаних з розвитком ринкових відносин у країні [6]:

- створення умов для позитивних структурних змін в економіці України;
- сприяння формуванню і розвитку малого підприємництва, становлення малого підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення сталого позитивного розвитку суспільства;
- підтримка вітчизняних виробників;
- формування умов для забезпечення зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Тоді виникає об'єктивне запитання: чи дійсно державна підтримка малого підприємництва в Україні, зокрема у сфері спрощеної системи оподаткування, організована належним чином? Або, можливо, не вистачає людського ресурсу, на який розраховується мале підприємництво взагалі.

Виявляється, що на кінець 2009 року в Україні реально мають бути зорієнтовані на малий бізнес, як на додаткове джерело доходів, щонайменше 92,9 % населення. Серед них 2 0321,6 тис. осіб — це економічно активне населення працездатного віку, за виключенням тих, хто задіяний у середньому та великому бізнесі і хто потенційно врахований у 7,1 % населення з доходами вище 1 920,0 грн. (Табл. 3). При цьому

кількість суб'єктів малого підприємництва, які застосовували єдиний податок, у 2009 році становила лише 1 304,58 тис. одиниць.

Таблиця 3

Розподіл населення за рівнем середньодушових загальних доходів, 2005-2009 рр., %^[4]

Загальні доходи у місяць, грн.	2005	2006	2007	2008	2009
до 300,0	29,2	19,7	3,7	0,9	0,5
300,1–480,0	34,9	32,2	17,9	6,1	4,3
480,1–660,0	18,8	23	28,9	15	12,5
660,1–840,0	17,1	25,1	21,2	19,5	19
840,1–1020,0	... ¹	...	28,3	18,2	18,3
1 020,1–1 200,0	12,7	13,9
1 200,1–1 380,0	9,3	9,7
1 380,1–1 560,0	5,9	6,7
1 560,1–1 740,0	3,7	5,1
1 740,1–1 920,0	2,6	2,9
понад 1 920,0	6,1	7,1

¹ Дані відсутні

Водночас пенсії, стипендії та соціальні допомоги, надані державою у готівковій формі зросли з 16,2 % у 1999 році до 26,0 % у 2009 році. Складається враження, що держава свідомо створює собі у даному випадку фінансово-економічні труднощі, а потім «гідно» їх долає. Але основна складність полягає у тому, що у суспільстві свідомо або ні формується залежність домогосподарств від держави. Залежність по своїй суті не може бути конструктивною, тим більше, коли це стосується фінансово-економічних відносин в умовах ринкового середовища.

Отже тільки тоді, коли держава усвідомить неможливість фінансово підтримувати велику армію соціально незахищеного та матеріально не підтриманого власним бізнесом населення, можна буде сподіватись, що вона почне створювати реальні можливості для розвитку та поширення малого підприємництва в Україні.

Рівень доходів та спроможність за їх рахунок забезпечувати не лише першочергові потреби індивіда, але й здійснювати розвиток людського капіталу, можна простежити за допомогою структури витрат домогосподарств.

За даними статистичних досліджень в структурі сукупних витрат домогосподарств найбільшу питому вагу займають витрати на продукти харчування, що свідчить про низький рівень доходів населення та неможливість повноцінного розвитку, з огляду на необхідність забезпечення в першу чергу фізіологічних потреб індивідів (Табл. 4).

Таблиця 4

Структура сукупних витрат українських домогосподарств, 2000-2009 рр., % [4]

Структура сукупних витрат домогосподарств	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Споживчі сукупні витрати, в тому числі:	93,3	93,7	92,8	93,3	92,6	91,1	90,5	90	86,2	87,8
продукти харчування та безалкогольні напої	64,9	62,6	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50
Неспоживчі сукупні витрати	6,7	6,3	7,2	6,7	7,4	8,9	9,5	10	13,8	12,2

Від так, повноцінне функціонування вітчизняних домогосподарств значно обмежено недостатніми фінансовими ресурсами даного суб'єкта. Крім того, ринкові умови господарювання визначають набуття більшої самостійності для домогосподарств, зокрема щодо створення умов для власного розвитку та формування людського капіталу, що вимагає від домогосподарств здійснення додаткових витрат. Втім, доцільно відзначити, що дослідники фінансів домогосподарств наголошують також на важливості зворотного впливу, адже «збільшення людського капіталу – як сукупності знань, навичок, умінь, особистих здібностей конкретної людини до тієї чи іншої діяльності – відображається передусім на її доходах»[1, с. 385]. Отже, витрати на розвиток безпосередньо людського капіталу кожного окремого індивіда, за ефективності їх здійснення, в майбутньому виступають основою для збільшення доходів й відповідного розширення матеріальної складової можливостей забезпечення належних умов не лише функціонування, але й розвитку кожного учасника домогосподарства.

Проте, розвиток людського капіталу тісно переплітається безпосередньо з процесами власної реалізації домогосподарства на ринку праці. Адже, здобутті знання та навички, як одна із складових людського капіталу, не можуть бути реалізовані без залучення домогосподарства безпосередньо до трудової діяльності, що в умовах ринкової економіки, визначає необхідність формування у населення позиції використання та реалізації ресурсу «робоча сила» в першу чергу як джерела отримання прибутку, тобто визначає доцільність розгляду домогосподарства безпосередньо як підприємця що реалізує належний йому ресурс з метою отримання максимального прибутку.

На переконання науковців формування знань про підприємництво було пов'язано з поєднанням фрагментарних суджень та не було результатом цілеспрямованого дослідження, що в тій чи іншій мірі вплинуло на відсутність загальноновизнаних теорій підприємництва[7].

В переважній більшості випадків до одного з засновників досліджень, присвячених підприємству, відносять Р. Кантільона, який пов'язував підприємство з ризиком. Певні напрацювання щодо дослідження підприємства були зроблені А. Смітом. Економіст вважав, що підприємство націлено на свідомий ризик щодо реалізації комерційної ідеї з метою отримання прибутку. Продовження окреслених ідей знайшло відображення в роботах Ж. Б. Сея. Науковець запропонував розглядати підприємство як діяльність, пов'язану з пошуком комбінацій факторів виробництва з метою їх найефективнішого використання й відповідного одержання

максимального прибутку. В той же час, вчений звертає увагу на тісний зв'язок підприємництва з новаторською та інноваційною діяльністю[8,9].

Розгляд підприємництва, в першу чергу як новаторської діяльності, був характерним і для І. Шумпетера. Автор вважав, що функція підприємництва на самперед орієнтована на певні революційні дії щодо запровадження нових способів та розробку нових підходів до ведення діяльності. На переконання дослідника, для розвитку підприємництва необхідними є дві умови: організаційно-господарське новаторство та економічна свобода. Ідея новаторства для розгляду підприємництва є основною і у П. Друкера, хоча науковець не зменшує важливість пошуку ефективних комбінацій факторів виробництва[9].

Серед сучасних дослідників та науковців у питаннях щодо дослідження підприємництва активно використовуються напрацювання попередників, зокрема відбуваються спроби узагальнення та групування, що дає змогу виділення певних ознак, характерних для підприємництва: ризиковість, ініціативність, необхідність пошуку ефективних комбінацій факторів виробництва та новаторський характер[9, 10].

Всі ці окреслені ознаки присутні і при реалізації домогосподарствами своєї здатності до праці, адже кожен з учасників домогосподарства на власний ризик приймає рішення, пов'язані зі сферою своєї професійної діяльності, шляхом комбінації можливих варіантів реалізації своїх вмінь і знань з метою отримання прибутку. Виступаючи ініціатором зміни місця або сфери роботи, здійснюючи постійне вдосконалення своїх знань та кваліфікації, учасник домогосподарства виходить на ринок як вільний агент, який поєднуючи свій потенціал з певною галуззю, має змогу покращити функціонування даного напрямку господарювання.

В кожному конкретному випадку, реалізація підприємницької діяльності у напрямі використання ресурсу «робоча сила» – є самостійним та ініціативним процесом, який є індивідуальним з огляду на унікальність кожного окремого індивіда. Розгляд власної здатності до праці – як певного товару, що потребує реалізації, вимагає від особи певних дій у напрямку пошуку ринків збуту даного товару, що визначає необхідність акцентування уваги на доцільності розробки певних стратегій розвитку власного людського капіталу й пошуку можливих комбінацій поєднання знань і вмінь із потенційними сферами трудової діяльності.

В подальшому такий підхід знаходить продовження вже безпосередньо у напрямку визначення особи щодо способу реалізації – чи то заснування та ведення власного бізнесу чи то реалізації себе як найманого працівника, проте підприємницький підхід (наявність ініціативності, ризиковості, новаторства) присутній вже безпосередньо на стадії формування людського капіталу (як сукупності певних знань, вмінь), реалізації здатності до праці та визначення індивіда щодо сфери та способу подальшої трудової діяльності.

Висновки. Відтак, розбудова ринкових відносин в Україні визначає необхідність переорієнтації вітчизняних домогосподарств на більшу самостійність, зокрема щодо взаємовідносин з державою, у всіх аспектах діяльності даного суб'єкта, що зумовлює важливість формування належної фінансової бази для його повноцінного функціонування та можливості розвитку людського капіталу.

Аналіз доходів вітчизняних домогосподарств свідчить про наявність проблемних аспектів їх формування, що визначає доцільність та необхідність:

– розвитку та підтримки малого підприємництва і сімейного бізнесу – адже саме приватні підприємці виступають основою формування «середнього» класу, наявність якого є однією з умов перспективності розвитку економіки країни та підвищення матеріального рівня громадян;

– проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливих шляхів та інструментів інвестування грошових коштів з метою отримання додаткових джерел доходів;

– встановлення показників соціальних стандартів, що відповідають реальним потребам життя домогосподарств з метою зняття необхідності для домогосподарства здійснення додаткових витрат за для задоволення найнеобхідніших потреб своїх учасників, що, відповідно, зменшує потенційні можливості домогосподарства у процесах розвитку людського капіталу.

Крім того, реалізація учасниками домогосподарства підприємницького підходу у напрямку отримання прибутку від використання власної здатності до праці є однією з першочергових умов за для можливості повноправної участі домогосподарства у економічних відносинах, адже подальший розвиток домогосподарства у якості суб'єкта ринкових відносин, що задіяний у процесі виробництва та виступає одержувачем прибутку та залучається до фінансових відносин, безпосередній вибір способів та напрямів трудової діяльності залежить від сприйняття домогосподарствами своєї ролі та прав у даних процесах і використання всіх можливостей ринкових умов господарювання.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі. Становлення домогосподарств як повноправних та самостійних учасників економічних відносин, визначає їх більшу незалежність та самостійність, зокрема щодо забезпечення свого існування та розвитку. Це зумовлює необхідність подальших досліджень щодо можливостей прогнозування та планування джерел доходів, форм та методів управління фінансовими ресурсами для вітчизняних домогосподарств.

Список літератури

1. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія/ Т.О. Кізіма; [вст. слово С.І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 431 с.

2. Дегтяр А. О. Методологічні підходи до формування інтелектуального капіталу для інноваційної промислової економіки [Електронний ресурс] / А. О. Дегтяр // Державне будівництво. – 2010. – № 1. – Режим доступу до журн.: <http://www.195.5.41.214/e-book/db/2010-1/doc/1/01.pdf>

3. Пищуліна О. М. Зміна методики розрахунку прожиткового мінімуму – крок до реформування соціальної політики / О. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. - №1(10). – с.106-114

4. Реальний прожитковий мінімум в Україні в – 2000 грн., – профспілки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zaxid.net/newsua/2010/10/8/85000/>

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrcensus.gov.ua

6. Национальное бюро статистики Республики Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=338&id=2355

7. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 2063-III від 19 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2063-14>

8. Чепель А. И. Предпринимательство как основа рынка / А. И. Чепель // Вопросы экономических наук. – 2006. – №6. – с. 89-95

9. Предпринимательство: Учебник / [Лапуста М. Г., Поршнева А. Г., Старостин Ю. Л., Скамай Л. Г.]. – М.: ИНФРА. – 2000. – с. 448